**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Віктор Брониславович О कोरोков

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,
Дніпровський національний університет імені
Олеса Гончара,
пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49010, Україна

Viktor Okorokov

Doctor of Sciences in Philosophy, Professor,
Head of the Department ,
Oles Honchar Dnipro National University,
72 Gagarin Ave., Dnipro, 49010, Ukraine

E-mail: victor7754@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8606-677X>

УДК 101.1:141

**МИСЛЕННЯ ЯК ЛОГОС, УЯВЛЕННЯ АБО ДАРУНОК:
У ВИТОКІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МИСЛЕННЯ ЗГІДНО ВЧЕННЯ М. ГАЙДЕГГЕРА**

Received 31 January 2021; revised 28 February 2021; accepted 14 March 2021

DOI: 10.15421/342106

Анотація

Аналіз установок пізньої думки Гайдеггера показує, що найважливішою темою пізнього Гайдеггера є не тільки буття, але й сама сутність мислення. Відповідно до тієї схеми, за якою німецький мислитель намагається розкрити сутність буття і розкриває глобальні проблеми європейської філософії у її витоків, він досліджує і сутність мислення, намагаючись через призму різноманітності підходів до мислення в Прадавній Греції виявити джерела справжнього мислення. Пізній Гайдеггер ставить складне завдання зрозуміти: чи можуть бути більш ранні (чим логіка або логос) механізми запуску мислення. Звідси він виводить хронотоп європейської думки. При уважному прочитанні Гайдеггера стає зрозумілим, що мислення починається там, де ми втягуємося на глибинні рівні думки (з любов'ю), і лише там мислення одержує подяку, або дарунок. Усе, що на поверхні думки, Гайдеггер мисленням не вважає. Тому найважливіший висновок, який можна зробити на підставі вивчення пізнього Гайдеггера, що мислення – це глибина, яка на логосном шляху не висвітлюється, а може бути знайдена тільки як зусилля через любов. Мислення – це дарунок, що розкривається в глибинах думки, використовувати який ще необхідно навчитися.

Ключові слова: мислення, свідомість, буття, першооснова, витoki, шлях, логос, уявлення, дарунок, топос.

**Thinking as a Logos, Representation or Gift: at the origins of European thinking
according to the teachings of M.Heidegger**

Abstract

It may seem that the basic concept of Heidegger is being. But this is just the usual approach to the teachings of Heidegger. An analysis of the attitudes of Heidegger's later thought shows that the most important theme of Heidegger's later is not only being, but also the essence of thinking. In fact, being and time (Heidegger) gives an image of adequate mechanism of thinking and time. We can conclude that the second most important problem of the later Heidegger is thinking, so he "hears" well, that there is no thinking without understanding.

In accordance with the scheme according to which the German thinker tries to understand the essence of being and discovers the global problems of European philosophy at its origins, he also explores the essence of thinking, trying to discover the origins of true thinking through the prism of a variety of approaches to thinking in Ancient Greece. The paradox of this approach of search for the origins of thinking is that the more modern thinkers of fundamentally different directions plunged into the deep mechanisms of thinking, the more they got mired in its unconscious foundations and deeper and deeper into the collective mechanisms of primitive (mythological and religious) consciousness. The paradox of search for the origins of thinking is as follows. The more modern thinkers of different directions plunged into the deep mechanisms of thinking, the more they plunged in its unconscious foundations and deeper into the collective mechanisms of primitive (mythological and religious) consciousness.

Therefore, we are interested in those deep states that Heidegger discovered in a careful analysis of the

origins of European thinking (metaphysics). The late Heidegger poses the difficult task of understanding whether there can exist be earlier mechanisms of thinking (than logic or logos). So it appears chronotope of European thought. According to Heidegger, in its original form, we still did not begin to think, but only we performed certain actions, which we called thinking, but which in reality were only imitation (anamnesis) of the ancient ways of existence of thinking (goodness, beauty, the light of God).

European philosophy led man along the path of logos, in which action is only repetition, but is this thinking? We have not yet learned true thinking. Hence his question: what calls us to think? We think because we are drawn into thinking, we are led along a path (already traversed and marked).

Upon careful reading of Heidegger, it becomes clear that thinking begins where we are drawn to the deeper levels of thought (with love), and only there thinking receives gratitude, a gift. Everything that is on the surface of thought, Heidegger does not consider thinking. Therefore, the most important conclusion that can be drawn on the basis of the teachings of the late Heidegger is that thinking is a depth that will not be open on the logistic path, but can only be acquired as an effort through love. Thinking is a gift that unfolds in the depths of thought, which still needs to be learned to use.

Key words: *thinking, consciousness, being, origin, path, logos, representation, gift, topos.*

Постановка проблеми.

Загадковим чином сучасна європейська культура для того, щоб розібратися у проблемах сучасного мислення, звернулася до своїх першоджерел у Прадавній Греції. Найбільш чутливим мислителем, що прислухався до механізму дихання культури, був М.Гайдеггер. Некласична культура взагалі зробила корінний поворот у минуле. Якщо стародавні греки болісно прокладали шлях від міфу до логосу, намагаючись розробити базові механізми логосного (раціонального, а по суті, європейського) мислення, то в неklasичну епоху трапився надлом, зворотний поворот, і сучасні мислителі болісно шукають шлях від логосу до міфу й далі до несвідомих мотивацій європейського мислення. Представники філософії життя (Фр.Ніцше, гр.Йорк, У.Дільтей), екзистенціальної філософії (М.Гайдеггер, К.Ясперс, Л.Шестов, М.Бубер, Ж.-П.Сартр, А.Камю та ін.), структуралізму (К.Леві-Строс, М.Фуко, Р.Барт, Ю.Крістева та ін.), постструктуралізму (Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі, Ж.Бодрійяр та ін.), релігійної філософії (К.Барт, П.Тіллх та ін.), феноменології релігії (Р.Отто, К.Гольдammer та ін.), психоаналітичної філософії (З.Фройд, К.-Г.Юнг та ін.) а також М.Бахтін, Л.Леві-Брюль, М.Мосс, А.Бадью та ін., фактично, залишили помітний слід у втіленні програми деструкції європейської культури (у термінології М.Гайдеггера). Тут потрібно сказати і про те, що лише деякі з цих мислителів займалися реконструкцією античного мислення, більшість з них намагалася розі-

братися саме в його першовитоках, щоб зрозуміти складну сутність і структуру сучасного мислення.

Парадоксальність цих пошуків витоків мислення полягає в тому, що чим більше сучасні мислителі принципово різних напрямків поринали у глибинні механізми мислення, тим більше вони грузнули в його несвідомих основах і усе більш занурювалися у колективні механізми первісної (міфологічної й релігійної) свідомості. Раціональні механізми мислення, які тривалий час протягом класичної філософії бачилися як первинні й ідентифікувалися як розум, на перевірку у верифікаційному сенсі, виявилися вторинними. Чим більше європейська культура намагалася зрозуміти особливості сучасної свідомості, тим більше (і далі) вона занурювалася в минуле, тим більш загадковими ставали таємниці мислення прадавніх єгиптян (єгипетські манускрипти), арамейців (Старий Заповіт), зороастрійців, індійців (Веди), китайців (Ши цзін, І цзін) та ін. Точніше, прадавні джерела, як би навмисно, закривали минуле й тим самим задавали релігійні парадигми вирішення проблеми стародавності мислення (по типу вед, від бога або споконвіку). Напевно тому, прадавні джерела часто починаються словами: на початку було слово, і це слово було бог, або перше слово, вимовлене при створенні світу богом, було слово «ом» і т.ін.

Однак у європейських дослідників в цьому місці виникає проблема: чи повертатися до витоків європейського мислення й у цьому

сенсі починати свій шлях від стародавніх греків, чи спробувати шляхом порівняльного аналізу (наприклад, як М.Мюллер) знайти інші джерела. Більшість дослідників все ж таки поки довіряють автентичності європейського мислення і займаються корінними проблемами самої європейської культури. Але тема дуже непроста.

Мета.

Шляхом аналізу вчення пізнього М. Гайдеггера, як найбільш чутливого сучасного мислителя, здатного прислухатися до витоків буття європейської культури, здійснити спробу розібратися у можливих механізмах формування класичного (давньогрецького) та сучасного європейського мислення.

Виклад основного матеріалу.

Спробуємо хоча б загалом, спираючись на дослідження одного із самих чутливих і просунутих у цьому напрямку мислителів М.Гайдеггера, розібратися в цьому питанні. Саме він, розгорнувши європейське мислення в екзистенціальне русло, почав шукати екзистенціальні джерела мислення. Хоча, вочевидь, тими, хто встав на цей шлях раніше й шукав джерела мислення в нестандартних (змінених) процедурах (стародавності або колективного несвідомого), були З.Фрейд («Тотем і табу»), Е.Дюркгейм, У.Джеймс («Різноманіття релігійного досвіду»), К.-Г.Юнг (праці по колективному несвідомому й архетипх), я вже не говорю, про психологістів і теософів.

М.Гайдеггер сповістив про нову епоху буття і, намагаючись розібратися в способах її організації, дійшов висновку, що всі базові моменти способу існування (топосу) буття закладені в його першовитоках. Він проголосив програму деструкції європейського мислення, продумуючи механізми появи буття самого мислення [Гайдеггер 2006]. Аналізуючи ті шляхи, які ведуть від розвиненого (європейського) мислення у глибини психіки, німецький філософ став розшукувати екзистенціали, що могли дозволити, з одного боку, почути буття (для Гайдеггера це було головним завданням), а з іншого – відкрити головні способи існування буття, наприклад, мислення (адже у німецького мислителя буття є розуміючим, тобто утримуючим у собі

елементи мислення). Dasein – лише той стан, завдяки якому людина зустрічається з буттям, всі ці стани і описуються екзистенціалами. Можна довго описувати ті екзистенціали, які Гайдеггер виявив у своїй роботі «Буття й час» (наприклад, буття-в-світі, відкритість, буття-в, турбота, мова, буття- до-смерті та ін.) [Гайдеггер 2006], але всі вони – ще продукти класичного міркування про долю екзистенціальної людини – у дусі класичних екскурсів про зіткнення людини з невідомими антропологічними подіями. Тут Гайдеггер дуже обережно, крок за кроком, ступає на незвіданий ґрунт людської психіки (у ті місця, де в її глибинах, начебто йдеш по болоту, можна знайти опору для мислення). Нас же зацікавили ті глибинні стани, які були виявлені Гайдеггером при виваженому аналізі джерел європейського мислення (метафізики) у таких роботах, як «Геракліт» [Гайдеггер, Фінк, 2010; Гайдеггер 2011], «Парменід» [Гайдеггер 2009], «Основні поняття метафізики» [Гайдеггер, 2013], «Що зветься мисленням» [Гайдеггер 2007] та ін. Про аналіз деяких проблем досліджуваної теми можна подивитися нашу більш ранню роботу [Ококорков 2018].

Уже при швидкому аналізі тих процедур, які проектують мислення із глибин людської психіки, просвічуються такі, як божественне світло (як данина Парменіду [Гайдеггер, 2009]), дарунок [Гайдеггер 2016], нудьга [Гайдеггер 2013] та ін. Там, де Гайдеггер використовує механізми своєрідної екзистенціальної логіки (фундаментальної онтології), тобто там, де людина наполегливо, якщо не сказати раціонально, вдивляється в світ, екзистенціали (типу простір та час) набувають логічну вагу і заперечити їх (у логічному або фактичному просторах) дуже важко. Там же, де пізній Гайдеггер (після повороту), шукає джерела буття й напружено вдивляється в історію буття людини (як би скочується у своїй свідомості до витоків європейської культури), екзистенціали, скоріше, здобувають міфологічне, релігійне або емоційно-психічне фарбування й, фактично, синхронізуються з духовними параметрами буття людини. Людина, фактично, стабілізує (до повторюваності, по Ж.Дельозу) комплекси переживань, які в такій

повторюваності перетворюються в стійкі понятійні комплекси, стійкі зони буття людської психіки. Їх можна охарактеризувати комплексно одним словом (нудно й т.п.). У будь-якій людині постійно здійснюється протиборство між внутрішнім енергетичним балансом і понятійним схоплюванням цього балансу. Сущє, за Гайдеггером, є все, про що ми говоримо [Гайдеггер, 2006: 6], буття є щораз буття сущого [Гайдеггер 2006: 6], тимчасовий означає ... те ж, що сущий у часі [Гайдеггер, 2006: 18]. Ранній Гайдеггер (до повороту) гостро відчуває, що свідомість є те місце, де здійснюється просторово-тимчасове зважування речей (світу, сущого), тобто це місце, де буття синхронізується топосними (в аристотелівському сенсі) конструкціями. Топос свідомості є кенон, у якому зважується приналежність до буття (буквально відповідно до теорії досократиків). Причому тут, як у точної відповідності до загальної теорії відносності Ейнштейна вага (енергія) світу зважується просторово-тимчасовим чином, «вага» мовної структури буття зважується у тому ж просторово-тимчасовому континуумі. Діалектично матеріалісти попросту сказали, що простір і час – необхідні атрибути буття матерії, але реальність мислення набагато складніше. Свідомість – це те місце (той топос), де здійснюється складна кореляція (мовою Гуссерля) буття й простору-часу, внаслідок якої і утворюється сущє, речі, світ і т.ін. (вони як би впливають у свідомості з минулого, що і дало привід Платону говорити про анамнесис). Гайдеггер про цей топос говорить дуже обережно: відношення науки до мислення лише тоді є істинним й плідним, коли стає видна прірва, що існує між наукою й мисленням, причому така прірва, через яку неможливий міст. Від науки до мислення немає мостів, можливий лише стрибок [Гайдеггер 1991: 138].

Далі Гайдеггер намагається описати, що зветься (європейським) мисленням. На його думку, головна риса існуючого дотепер мислення – це у-явлення. За прадавнім вченням про мислення – уявлення походить із *λογος*, це слово тут означає висловлення, мислення. Тому вчення про мислення й про *λογος* називається логікою... Але те, що мислення доте-

пер ґрунтується на уявленні, а уявлення – на ре-презентації, усе це має давнє походження [Гайдеггер 1991: 141-144]. Іншими словами, в основі такого мислення лежить уявлення або повторення. Як тільки думка навчилася запам'ятовувати і повторювати, вона виявилася здатною відтворювати по-дії, бути синхронною з буттям, як говорив Платон, рухатися зі швидкістю буття, не випереджаючи його, але і не відстаючи. Мислення навчилася бути синхронним буттю. Як зауважує Гайдеггер, присутнє – це триваюче, яке входить у неприховування. Тому до присутності належить не тільки неприховування, але і теперішнє» [Гайдеггер 1991: 144]. Тільки там, де виникає механізм порівняння триваючого з теперішнім, або механізм відчуття (розуміння) часу, з'являється, за Гайдеггером, у-явлення або можливість мислення. Тому в його концепції основною властивістю буття є розуміння. Без розуміння (відчуття логіки уявлення або механізму розуміння простору та часу) не запускається в європейській системі жодна концепція мислення, починаючи з греків. Логосне (або сутнісне) мислення може бути оформлено тільки у координатах «от сущє (сутність) речі», які мають на увазі інструмент схоплювання речі, і цим механізмом може бути тільки логосно (поняттєво) оформлена свідомість, строго зафіксована у своєму топосі. Іншими словами, свідомість – це особливий орган, здатний порівнювати себе (свій топос, свою істину) із зовнішнім світом (і речами).

Фактично, з гайдеггівського буття та часу, впливає адекватний цьому механізм мислення та часу. Мислення – це те, що здатне відстороняти неприховане від теперішнього, тривати у часі, це те, що поміщає подію в просторово-часовий континуум (або іншу інструментальну установку схоплювання дійсності). Недарма джайни вважали свідомість сутністю душі. Однак і сам Гайдеггер таке (логосне) мислення вважав неповноцінним, на його думку, воно ще не потрапило у свою власну стихію [Гайдеггер 1991: 146]. Таке мислення є лише те, що розрізняє присутність як повторення. Його сутність є логос – символічне повторення (внутрішній інструмент схоплювання) неприхованого, яке ми йменує-

мо поняттям. Ми розуміємо неприховане, і це повторюване розуміння є поняття. Таке мислення сходиться до тієї думки (і християнської, і східної), що на початку було слово, як те, що вперше розрізняє.

Але пізній Гайдеггер ставить завдання жорсткіше: чи можуть бути більш ранні (ніж логіка або логос) механізми запуску мислення. Нам може здатися, що базовим поняттям Гайдеггера є буття. Але в цьому є лише частина правди. Другою найважливішою проблемою більш пізнього Гайдеггера є мислення, тому що він добре «відчуває», що без розуміння немає мислення. Остання робота Гайдеггера «Що зветься мисленням?» [Гайдеггер 2007] присвячена цій проблемі. Німецький філософ жив у століття формування уявлень про свідомість (і несвідоме) і ця проблема – одна із ключових його установок.

У своїй останній роботі Гайдеггер намагається спочатку осмислити буття мислення як просту даність, відповідно до якої як тільки ми намагаємося мислити, ми виявляємо, що все вже помислів хтось до нас, ми просто рухаємося по позначеній іншими колії, навіть тоді, коли ми «міркуємо самі», ми просто робимо висновки з посилок, покладених не нами, за правилами висновків, установленими не нами [Матвейчев, 2007: 22]. Отже, думка тут – це думка іншого, який був до нас. Мислити – значить бути з тими, хто був до нас (боги, предки, культура, лист, книги, рукописи і т. ін.). Ми тут лише слухняні раби сформованого не нами часу й сформованої не нами історії. Філософія у своїх витоків (у Прадавній Греції) намагається виявити ці первинні механізми виробництва думки. Вона волає до логосу, як тому «казану» (топосу), у якому формується сутнісна (філософська) думка. Але це натурфілософська думка, і німецький мислитель вже добре розуміє, що вона не первинна. На його думку, те що зберігає нас у нашій сутності, зберігає нас лише доти, поки ми самі зберігаємо це, що зберігає... Пам'ять – це зібраність мислення... Щоб змогти мислити, ми повинні цьому вчитися. Мисленню ми вчимося, слухаючи те, що дано для думки. Все те, що кличе мислити дається думці... Не дістає лише дії, а не мислення... Колиш-

ня людина століттями діяла... і занадто мало мислила [Гайдеггер 2007: 35-36]. Це і є хронотоп європейської думки. За Гайдеггером, у справжньому сенсі ми ще мислили й не починали, а лише робили певні дії, які називали мисленням, але які в дійсності були лише наслідкуванням (анамнесісом) прадавнім способам існування (добро, краса, світло бога), які Платон звів до рангу вічних ідей. І це вже не просто уявлення, а вічні зразки повторення, типу «прямокутного трикутника» Піфагора або блага (вічного блаженства) Сократа, у якому може перебувати людина при певному стані думки (або психіки). У такому підході до мислення Гайдеггеру не подобається тільки одне – вічність (застиглість) думки, яка перестав працювати і тому не здійснюється. Філософія вчить схоплювати мінливе, і вона ж його й зупиняє. Хіба застигле мислення і є те, до чого повинна вести культура? Це те, що тривожить Гайдеггера. Європейська філософія провела людину по шляху стереотипу (логосу), у якому дія є лише повторення, але чи це є мислення? Справжньому мисленню ми ще не навчилися.

А що ж Гайдеггер, який, фактично, відкидає попередню європейську думку, деструктує її, у тоді куди він нас веде? Філософське (логосне) мислення – це тупик. Отут людина мислити ще навіть не навчилася. Отут ми, за суттю, мислимо по колу (вічне повернення). Але чи є шлях до справжнього мислення? Невже це шлях Ніцше до Заратустри, на якого так багато спирався пізній Гайдеггер. А як же тоді бути з досвідом Гітлера? Це і розриває мислення пізнього Гайдеггера: німецький шлях відновлення буття (Dasein) явно не вдався, а де ж тоді стежка до справжнього мислення? Звідси і його питання: що кличе нас мислити? Те, що ми не мислимо, тобто цей розрив, це влаштовано не нами. Звідси скандальна теза Гайдеггера «наука не мислить»... Мислення... не є користування методом, оскільки «мето-годос», у перекладі із грецького є «шлях за кимось», колія, однолінійність. Мислення є «годос», тобто формування шляху, прокладання його... Що значить вчитися мисленню? Значить все більш присвячувати себе йому. Це втягування в мислення є любов. Лише те,

що з любов'ю, глибоко, навпаки, усяка критика завжди поверхнева... Мислення є подяка [Матвейчев 2007: 24-27]. Ми мислимо тому, що нас втягують у мислення, нас ведуть по шляху (уже раніше пройденому й розміченому). Але, за Гайдеггером, саме це ще не є мислення. Мислення починається там, де ми втягуємося на глибинні рівні думки (з любов'ю), і лише там мислення одержує подяку, дарунок. Усе, що на поверхні думки, Гайдеггер мисленням не вважає. Мислення – це глибина, яка на логосному шляху не висвітлюється, а може бути знайдена тільки як зусилля любові. Дарунок розкривається в глибині. Мислення – це дарунок. За Гайдеггером, мислення – це подяка, а не місце, а подяка є відкритість назустріч. Це і відкритість назустріч долі, і дійсно новому, від якого закрито всяке критичне мислення [Матвейчев, 2007: 29]. Отже, мислення – це глибинне внутрішнє зусилля думки, яке не виникає при простому повторенні, яке Гайдеггер називає наукою. Мислення – це те, що пов'язане з думкою. Отут герменевтичний парадокс. Але це є найважливіша властивість мислення. Мислення і є мислення, тільки яке: поверхнєве (спрямоване лише на повторення, воно ж логосне) або глибинне. У першому сенсі мислення про мислення перетворилося на Заході в «логіку» [Гайдеггер 2007: 45]. Інша справа, глибинне мислення. Але хто виміряв цю глибину думки? У християнстві вищий дарунок людині є любов, цей дарунок вимірює глибину думки в цій традиції. Але любов – це є рух до відкритості (залучення в неї), у містиків навіть розчинення в ній. Відкритість ніколи не є повторення. Тому Гайдеггер наділяв відкритістю лише вищі прояви реальності: буття й мислення. Цю складність мислення людини Гайдеггер відкриває у Гельдерліна, який писав: ми знак, без значення. Час є давнє, а саме те, у якому ми суть знак без значення. Краса є доля істини, причому істина – це розкриття того, що ховається [Гайдеггер 2007: 43-44]. Гайдеггер чує це так: у джерел буття, у стародавності, знакова думка втрачає значення, тому що стає прихованою. Тому там, у стародавності (у відкритості минулому), і розкривається справжнє коріння буття. Вхідження у відкритість – це в тому числі і вхідження в

стародавність, яка прихована і не укладається в логічний ряд значень. Думка, спрямована у минуле, припиняється у своєму бігу й губиться в схемах наявних значень думки (Прадавньої Греції), точніше, звичним образом скачується до них (до ідей, сутностей, істин, категорій, понять), не замислюючись у своїй звичці саме так мислити про те, чи є таке мислення справжнім. На думку Гайдеггера, у розмові з сутністю колишнього мислення, мабуть, перше слово повинне бути дано сутності у-явлення... Найбільш хвилююча для розмежування фігура колишнього мислення є Ніцше, тому що його мислення колишньою мовою є те, що є «Пустеля росте: горе тому, хто несе в собі пустелю» [Гайдеггер 2007: 102]. Саме тому Ніцше виступив і проти вчень Нового часу, і проти вчень християнських мислителів. Вони повертають нас до у-явлення. І хоча вчитися розуміти сутність у-явлення є теж мислення, але це мислення вчить лише тому, яким було європейське мислення аж до Ніцше. Тому, за Гайдеггером, початок західного мислення – не те ж саме, що початок. Воно скоріше приховання початку і навіть неминуче... забуття [Гайдеггер 2007: 152]. Німецький мислитель, слідом за Ніцше, підкреслює, що європейське мислення, фактично, є шлях до закриття розуміння справжнього початку мислення і чим далі, тим більше закривається глибинне справжнє мислення (пустеля росте). Гайдеггер тут проводить строгу межу: що розуміти під мисленням, ... нас повчає логіка. (Але) хіба сама логіка – це заклик, який кличе нас мислити [Гайдеггер 2007: 154]. На думку німецького мислителя, післягрецька філософія, незважаючи на всю логіку й діалектику, не добралася до розбору питання «що називати мисленням?», більш того, вона ще далі віддаляється від цього питання, коли спирається на думку, що мислення повинне починатися із сумніву... Усе велике мислення грецьких мислителів, включаючи Аристотеля, мислить не за допомогою понять... Поняття і система так само далекі грецькому мисленню [Гайдеггер 2007: 188-189]. Гайдеггер цю межу гостро відчуває, і його хвилює, що це за мислення, яке після Ніцше повинно позначити контури нового мислення. Цей шлях німецький філо-

соф показує у такий спосіб: навчити мисленню мислителів суттєво складніше, не тому що це мислення більш заплутане, а тому що воно просте... навіть для простоти звичного уявлення [Гайдеггер 2007: 210].

Шлях справжнього мислення проведений лінією, що є суще у своєму бутті. Тільки там, де відкривається приховане, а точніше, проявляється відкритість (у розумінні Гайдеггера висвітлюється екзистенція), тільки там думка може прокласти шлях до своєї дійсної природи. Мислення лише тоді є мислення, коли воно є спогад... Мислення з'явилося не з думок, а думки вперше з'явилися завдяки мисленню [Гайдеггер, 2007: 215, 227]. Мислення – це і перлина, надана будь-якій людині (західній чи східній), що дозволяє їй вбудовуватися у соціальність або культуру, яка, за Гайдеггером, схована за історією тієї ж соціальності або культури. Розірвати історичні прошарки культури або соціальності, щоб почути голос буття або справжнього мислення, – це і є головна мета німецького мислителя.

Висновки.

На підставі досліджених Гайдеггером уявлень про мислення, ми можемо визначити кілька станів мислення, які дозволяють розвинути або проявити думці. Мислення, за Гайдеггером, і є та глибинна властивість буття, яка може розкритися в думці, а може

і не розкритися. Мислення – це шлях, який проробляє людина у своєму життєвому русі. Якщо це шлях повторення, то це той поворот, який вслід за Ніцше Гайдеггер назвав у-явленням, коли мислення не вчиться, а зупиняється у повторенні (пустеля росте). І навпаки, справжнє мислення є те, яке може відкритися думці і яке мали стародавні греки (аж до Аристотеля). Воно проступає лише через контури відкритості (наприклад, давнини), коли за горизонтом деструктивної думки починає розкриватися справжній початок буття і початок справжнього мислення. Таке мислення, вважає німецький мислитель, не приходить саме, до нього не приведе ніяка логіка (у тому числі і європейська), воно повинне бути вихованим й знайденим самостійно в глибинах самого мислення. Наприклад, одним з факторів такого самовиховання є, за Гайдеггером, любов. І в цьому сенсі ми можемо говорити про те, що християнство також відкрило завісу цієї глибини думки, однак, у боротьбі за світський розум і логосне розуміння цього явища, на думку Ніцше й Гайдеггера, втратило паростки своєї дійсності. Справжнє мислення, за Гайдеггером, відкривається лише на шляху до витоків буття, і саме на цьому шляху людина може знайти свою дійсну природу і своє справжнє мислення.

Бібліографічні посилання

- Okorokov, Viktor. (2018). Limits of Thought in the Light of Nature and Divinity (A Return to Ancient Thought or the Quest for the Being of Primordial Thinking in the Late Heidegger). *Philosophy and Cosmology*, 20, 170-185.
- Матвейчев, О. (2007). «Новое мышление» позднего Хайдеггера, в: Хайдеггер, Мартин. Что зовется мышлением? М.: Академический проект, 7-34.
- Сафрански, Р. (2020). Хайдеггер. Германский мастер и его время. М.
- Хайдеггер, М. (1991). Что такое мыслить, в: Хайдеггер М. Из разговора на проселочной дороге. М.: Высш. шк., 134-146.
- Хайдеггер, М. (2006). Бытие и время. СПб.: Наука.
- Хайдеггер, М. (2007). Что зовется мышлением? Пер. Э.Сагетдинова. М.: Академический проект.
- Хайдеггер, М. (2009). Парменид: [Лекции 1942-1943гг.]. Пер. А.П.Шурбелева. СПб.: Владимир Даль.
- Хайдеггер, М. (2011). Гераклит. Начало западного мышления (летний семестр 1943 г.). СПб.: Владимир Даль.
- Хайдеггер, М. (2013). Основные понятия метафизики. Мир – конечность – одиночество. СПб.: Владимир Даль.
- Хайдеггер, М. (2016). Размышления II-VI (Черные тетради 1931-1938). М.: Изд-во Института Гайдара.
- Хайдеггер, М. (2018). Размышления VII-XI (Черные тетради 1938-1939). М.: Изд-во Института Гайдара.
- Хайдеггер, М., Финк Е. (2010). Гераклит. СПб.: Владимир Даль.

References

- Khajdegger, M. (1991). *Chto takoe my'slit'* [What is Thinking], in: *Khajdegger M. Iz razgovora na proselochnoj doroge*. M.: Vy'ssh. shk., 134-146. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2006). *By'tie i vremya* [Being and Time]. SPb.: Nauka. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2007). *Chto zovetsya my'shleniem?* [What is Called Thinking?] Per. E'.Sagetdinova. M.: Akademicheskij proekt. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2009). *Parmenid* [Parmenides]: [Lekczii 1942-1943 gg.]. Per. A.P.Shurbeleva. SPb.: Vladimir Dal'. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2011). *Geraklit. Nachalo zapadnogo my'shleniya (letnij semestr 1943 g.)* [Heraclitus. The beginning of Western thinking (summer semester 1943)]. SPb.: Vladimir Dal'. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2013). *Osnovny'e ponyatiya metafiziki. Mir – konechnost' – odinochestvo* [Basic Concepts of Metaphysics. Peace - Limb - Loneliness]. SPb.: Vladimir Dal'. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2016). *Razmy'shleniya II-VI (Cherny'e tetradi 1931-1938)* [Reflections II-VI (Black Notebooks 1931-1938)]. M.: Izd-vo Instituta Gajdara. (in Russian)
- Khajdegger, M. (2018). *Razmy'shleniya VII-XI (Cherny'e tetradi 1938-1939)* [Reflections VII-XI (Black Notebooks 1938-1939)]. M.: Izd-vo Instituta Gajdara. (in Russian)
- Khajdegger, M., Fink E. (2010). *Geraklit* [Heraclitus]. SPb.: Vladimir Dal'. (in Russian)
- Matvejchev, O. (2007). «*Novoe my'shlenie*» *pozdnego Khajdeggera* [The late Heidegger's "New Thinking"], v: Khajdegger, Martin. *Chto zovetsya my'shleniem?* M.: Akademicheskij proekt, 7-34. (in Russian)
- Safranski, R. (2020). *Khajdegger. Germanskij master i ego vremya* [Heidegger. The German master and his time]. M. (in Russian)
- Okorokov, Viktor. (2018). Limits of Thought in the Light of Nature and Divinity (A Return to Ancient Thought or the Quest for the Being of Primordial Thinking in the Late Heidegger). *Philosophy and Cosmology*, 20, 170-185.